

וכן כתב הר"ף בתשובותיו (הובא בר"ן כאן). וכן פסק השלחן-ערוך (אה"ע ע,ה). אכן הר"ן תמה על דבריהם 'אף על פי שדעת אבות העולם כך, דברי תימה הם' מה סברא יש בדבר? ואף הראיה מן הסוגיא יש לדחותה, שמדובר שעתה לא ספקה במעשה ידיה, אף על פי שבתחילה, כשיצא, ספקה, ולעולם הפסיקה המדוברת כאן היא רק כנגד הסכום החסר לה לאחר שעבדה. או אפשר שספקה כדי מזונותיה משום שדחקה עצמה והוסיפה בעבודתה יותר מכדי חיובה ('העדפה ע"י הדחק'). ודייק כן מרש"י שכתב 'שמא אמר לה צאי מעשי ידיך למזונותיך וקבלה עליה' ולשם מה צריך את הסכמתה? על כרחנו שאינה מספקת בעבודתה כדי מזונותיה. אך חתם דבריו בלשון זו: 'אלא אף על פי שהדברים מראים כן, אין לנו כח לחלוק על אבות העולם ז"ל'. אמנם, הרא"ש (סוף אות ה) אכן חלק על הרמב"ם, מצד הסברה. וטעמו של דבר שאין ב"ד מתחשבין במעשי ידיה, כתב החזו"ן-איש (אה"ע סח,ג), שאינם חייבין בטורח זה, לברר על כל אשה, אם בת מלאכה היא, ואם מוצאת עבודה וכו', אלא אם כן הבעל עורך תביעותיו לפניהם. וגם, אם יצריכו כל אשה שהלך בעלה, לברר ענינה, פעמים שאין בידה לברר, ותגוע ברעב. הלכך כך היא תקנת מזונות, שאין מגלגלין עמה בספקות. מלבד ביתומים קטנים, שבית הדין הינם 'אביהם של יתומים'. אמנם, גם הרמב"ם מודה שאם ידוע שהרויחה — מנכין לה רוויחה ממזונותיה. עד כאן מהחזו"ן א.

וגדולה מזו שמענו; אשה הניזונת משל בעלה, ולא עשתה בצמר ובמלאכות שחייבוה חכמים, ובאותו הזמן עסקה בהשבחת נכסיה, במסחר וכו' — צידד הרשב"א (בתשובותיו ח"ד קנב. מובאת בב"י אה"ע צה. וע' חלקת מחוקק ע,כב) שאינה חייבת לבעלה כלום, אף לא שכר בטלה עבור הזמן שהיה לה לעשות לבעלה ולא עשתה. לפי שאין האשה כשכיר וכפועל שזמן עבודתו שייך לבעליו, אלא חיוב מעשה ידיה הוא על מלאכות מסוימות בלבד. ואף שבידו לכופה לעבוד, אם לא עבדה, אין לו עליה תביעה ממונית. והוכיח הרשב"א כן מסוגיתנו, מכך שאין בית דין פוסקים על מעשה ידיה ומנכים לה אותם ממזונות. (ב'פסקי דין רבניים' כרך א, עמ' 93 — נפסק על סמך תשובת הרשב"א הו, בנידון אשה שקנתה רהיטים ממשכורתה, והבעל תובעה משום 'מעשה ידים' — שפטורה היא מכל וכל).

ולעצם דברי הר"ן שהוכיח מרש"י שמדובר בדלא ספקה שאם ספקה אין צריכים את הסכמתה לאמירת 'צאי מעשה ידיך במזונותיך' — מבואר, שפשוט לו לר"ן שזכותו של הבעל לומר לה כן בעל כרחה, אלא שחייב להשלים את החסר לה. וכן פסק הרמ"א (אה"ע ט,ד). אמנם הבית-שמואל (שם סק"ד) כתב שהרמב"ם ועוד ראשונים חולקים בדבר, שאין ביד הבעל לומר לאשה 'צאי מעשה ידיך' וכו' ללא הסכמתה. ובחזו"ן-איש (ט,א ב ה) האריך להוכיח שהדבר מוסכם אצל הראשונים כפי שפסק הרמ"א, שיכול הבעל לומר כן. וזה פשוט שאם כבר עשתה, כיון שכבר זכה במה שעשתה, יכול לתת לה את מעשיה בתורת פרעון דמי מזונות, ובזה לא הוצרכו לדון. אלא אף זו — אם אמר לה מלכתחילה 'צאי מעשה ידיך' וכו', ולא עשתה — פטור הוא מן המזונות כנגד הסכום שהיתה צריכה לעשות. (מש"כ שם (בסק"ב) 'ולא מצינו שום חולק' — לא ידעתי להולמו, דהמרדכי (הובא בהג"א כאן) הבין בדעת רש"י שאין יכול לומר לה בעל כרחה, ואף מוכיח כן מפרק 'מציאת האשה').

'מאי דבר אחר... צדקה' — ע' במובא לעיל מה.

דף קח

'המודר הנאה מחבירו' — שוקל לו את שקלו' — יש להוכיח מכאן (ומעוד מקומות) שהשוקל מחצית השקל עבור חבירו, אינו חייב לזכות עבורו את המטבע, אלא מקיים הלה את מצוותו אף בנתינת חבירו

ומכספו של חבריו, שאם לא כן, היה אסור למודר הנאה לשקול, שהרי מהנהו מנכסיו. (חזון איש אה"ע קמת, לוף כט, א; אגרות משה או"ח ח"א קצא). ולפי זה נראה — כתב החזו"א (שם) — שהוא הדין לענין פדיון הבן, שאף שהיא חובת הגוף, אם אחר נותן כסף לכהן בעד האב, אין צריך שיזכה את המעות לאב. וזה שלא כדברי הגאון מהר"י מליסא. עיין שם.

ז'במקום שנוטלין שכר תפול הנאה להקדש' — היינו שכר בטלה, שבטל ממלאכתו כשעסוק באבידה. ואף על פי שמותר ליטול שכר בטלה, גנאי הוא לעשות כן. (עפ"י תוס' נדרים לד. וע' לעיל קה. לענין נטילת שכר בטלה לדיין).

ובטעם הדבר שאסור להחזיר האבידה למודר הנאה במקום שמקבלין שכר, כתב הרמב"ם בפירוש המשנה, מפני שאם יקבל שכר הרי כבר אינו מחזיר מפני שמחוייב בדבר, אלא כאילו עושה כן כדי לקבל שכר, ובטל ההתר של 'מצוה קעביד'.

(בדומה לכך מצאנו דעות בין הפוסקים לענין דין 'העוסק במצוה פטור מן המצוה', שאם עיקר כוונתו (גם) להשתכר ממון, אינו קרוי 'עוסק במצוה' להפטר בכך מצוה אחרת — ע' באור הלכה לח, ח בפרטי הדינים).

(ע"ב) 'מי שמת והניח בנים ובנות — בזמן שהנכסים מרובין, הבנים יירשו והבנות יזונו. נכסים מועטין, הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים' — לכאורה היה לו לומר כן: מי שמת והניח

בנים ובנות — הבנות יזונו, והמותר (אם יש) — ירשו הבנים. (נראה שזהו שהוקשה לתוס' בב"ב קמ סד"ה יתומים. וכ"פ הרש"ש שם. וע"ש במהרש"א שפרש כוונתם בד"א. וע"ע ר"ן ריטב"א וחדושי הרי"ם שם). אלא ודאי ישנו חילוק ביסוד הדין בין נכסים מרובים למועטים; חילוק זה בא לידי ביטוי בכמה דברים:

בזמן שהנכסים מרובים, אין מפרישים לבנות דמי מזונותיהן, אלא כל הנכסים עומדים ברשות הבנים, ואף מותר להם למכרם לצורך גדול (תוס' שם), כגון לפדיון שבויים (ע' מרדכי). ואמנם ב"ד משגיחים על תקנת הבנות, שהבנים לא יזבזבו ממונם ויכלוהו, אך מאידך אין הבנים צריכים לצמצם במזונותיהם (רא"ש). ואילו בנכסים מועטים — מפרישים לבנות כפי סכום מזונותיהן עד בגר, ורק במותר משתמשים הבנים. כן היא שיטת התוס' והרא"ש והרמב"ן.

חילוק נוסף: אם לאחר שהגיה נכסים מרובים, הופסדו, או שהתמעטו בדרך אחרת, ועתה נשארו נכסים מועטים — יזונו הבנים והבנות בשווה עד תום הכסף, ואין הבנים צריכים לשאול על הפתחים והבנות יזונו לבדן, כדין נכסים מועטין.

(ברשב"ם (שם בד"ה אלמנתו, ע"ש ב' פירושים. וכן ע' בד"ה כבר) משמע לכאורה שגם בנכסים מרובין, מפרישין לבנות כדי מזונותיהן עד דתבגרן, ורק במותר זוכים הבנים. ואם כן, עיקר הנפקותא לדעתו במרובין ונתמעטו.

ואפשר שאם הניח נכסים מרובין ונתמעטו הנכסים לפני שהפרישו לבנות, נתמעטו לשניהם כפי היחס. ואילו במועטין, אם התמעטו עוד, לא התמעטו אלא מהשאריה ההולכת לבנים, ואילו הבנות אינן מפסידות. וצ"ב.

ולפי מה שפרש הרש"ש שם דברי הרשב"ם (בד"ה אלמנתו), אפשר דבעלמא לא מפרישים לבנות בנכסים מרובים, ורק שם דאיכא אלמנה. ע"ש. וכן מסתבר, דלא נשוי להרשב"ם חולק על כל הראשונים, שכתבו שבנכסים מרובים אין מפרישין לבנות — ר"י בן מגאש, רא"ש, רמב"ן, ר"ן, ריטב"א, רי"ד, נמו"י, ועוד).

[אפשר נפקא מינה עוד, אם מכרו הבנות את הנכסים; שבמרובין — לא עשו כלום, שהרי אין להן בנכסים ולא כלום, ובמועטין — ממכרן מכר. ואולם אפשר שאף במועטין אינן יכולות למכור, לפי שאין להן זכות בנכסים אלא למזונות שבהווה, ולא זכות לעתיד, כי חיוב המזונות מתחדש בכל יום. עפ"י קובץ שעורים כ"ב אות תעז. וע"ש ב'אילת השחר' שנטה מדבריו. וסברא כעין זו מוזכרת בחזו"א ב"ק טו, לו].

— ה'נכסים' המדוברים כאן הינם קרקעות — שהרי נפסקה ההלכה (לעיל נא). כר' שמעון בן אלעזר, שאין מוציאין למזון הבנות אלא מקרקעות ולא ממשלטלין. ואולם, כל זה רק לדינא דגמרא, אבל

הגאונים תקנו שעבוד גם על נכסים מטלטלין, (לפי שעכשו עיקר סמיכת דעתו של אדם עליהם), וגם הם משועבדים למזון הבנות.

אלא שכתבו הפוסקים, (רי"ף, רא"ש, רמב"ן, ריטב"א, טור אה"ע קיב; שו"ת מהרי"ל רו — השמטה משו"ת החדשות), שבנכסים מועטים והם מטלטלין, כיון שכל זכות הבנות באה רק מתקנת הגאונים, דין הוא שישתוו עם הבנים, ולא האלימו את כחן, אלא ניזונים הבנים והבנות בשוה. ויש מי שחלק על כך. (רמב"ן בדעת רב האי גאון. וע"ש ברא"ש ובמהרי"ל. וע"ע בהפלאה — אה"ע קיב, טו; שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סוס"י צב).

'מלא עשרה כדי שמן יש לי בבורך' — הש"ך (פח, לו) כתב (עפ"י גרסתנו, שהיא העיקר לדעתו. ע' בראשונים כאן וברש"ש), שרק כשאמר 'בבורך' אין הקנקנים כלולים בתביעתו. אך אם אמר 'בידך' או 'אצלך' תביעתו גם על הקנקנים. וזה שלא כדברי הרבה ראשונים. ובחזו"א (ח"מ יא, מ) תמה על דבריו, שהרי 'מלוא' ו'מידת' — שמות נרדפים הם. והוכיח זאת מן התורה ומן הנביאים, וכן מלשון חכמים. ואילו אמר 'מידת עשרה כדי שמן', ודאי מידה הוא טוען ולא כדים, וכדמשמע מרש"י. ומה שנקטו 'בבורך' — רהיטת הלשון הוא, שלעולם דבריו מתפרשים כאילו אמר 'בבורך'. עוד כתב, שמחלוקת חכמים ואדמון היא אפילו כשאחר כך טוען גם על הקנקנים, שלדעת חכמים הרי זה כ'קדמה הודאה לתביעה' ופטור משבועה.

*

'זפורע את חובו' — ... לא מיבעיא לרבנו תם דמחייב פורע חובו של חברו, ומוקי ההיא ד'אין בין המודר' בכתובת אשה דמצי למימר וכו', אלא אפילו לריב"א דאית ליה אפילו כל פורע חובו של חברו פטור, והכי מסקנת הר"י, וכן פסק מהר"ם, הגי מילי בבעל חוב ישראל, כדמפרש טעמא בירושלמי (נדרים ב, ד ועוד) אפילו אית ליה משכון, ואפילו בבעל-חוב דוחק — משום 'דמפייס הוינא ליה' (=מפייס הייתי לו, והיה מוחל לי על חובו), וכמה אוהבים יש שמבקשים עבורו ואפילו פורעים עבורו, אבל בעל-חוב גוי, שהדבר ידוע שאינו מתפייס בפטומי מילי אלא ברצוי כסף כתוא מכמר, וגם אוהבים אין רגילים לפרוע...'. (שו"ת מהרי"ל עה)

דף קט

'כל מקום שאמר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון — הלכה כמותו...' ב' דברים שאמר חנן הלכה כיוצא בו...'. — זה שנקטו כאן את הסיכום להלכה, ולא לאחר כל שבעת דברי אדמון — מפני שמכאן ואילך מניוות הלכות שעליהן לא אמר רבן גמליאל 'רואה אני'. ועד כאן הלכה כחנן ואדמון. (פשוט)

(ע"ב) 'אי שתקת שתקת ואי לא מהדרנא שטרא למרייהו ולא מצית לאשתעוויי דינא בהדייהו' — ענינה של טענה זו פירש הנמוקי-יוסף, כיון שלקח השדה מאנשים שהלה הפסיד זכותו אצלם מחמת הספק, הרי כל זכויות שהיו להם נמכרו לזה שלקח מהם, גם אותן זכויות שהיו להם מפני הספק, וכאילו החזיר להם השטרות ועומדים הם במקומו לדון. ובנתיבות המשפט (קמח) הרבה לתמוה על סברא זו: ... דכי משום שאין יודע לברר איזה שדה הוא שלו יאכל הלה את שאינו שלו וחד, דהא אין אדם מוכר דבר שאינו שלו ובחזקת מרא קמא עומד, ולא יחלוק בזה כי אם המתעקש ואוהב עול. ואם כן בחד דאתי מכת ד' מהי תיתי יהיה יכול לומר קניתי